

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Πεδίον Άρεως, Βόλος, 38334,
<http://www.ldsa.gr> / demolab@uth.gr , +302421074432-33

Αναπόφευκτη η αύξηση των θανάτων και η μείωση των γεννήσεων στην Ελλάδα την επόμενη εικοσαετία;

Βύρων Κοτζαμάνης*

Την 01/01/2016 -βάσει των πρόσφατων εκτιμήσεων της ΕΛΣΤΑΤ¹- ο πληθυσμός της χώρας μας εκτιμήθηκε σε 10,784 εκατ., μειωμένος κατά 0,68% σε σχέση με τον αντίστοιχο της 01/01/2015 (10,858 εκατ.). Η μείωση αυτή δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Ξεκίνησε από τις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας και οφείλεται στον συνδυασμό δυο ισοζυγίων (γεννήσεις-θάνατοι) και (είσοδοι-έξοδοι). Τα ισοζύγια αυτά έχουν σταθερά μετά το 2010 αρνητικό πρόσημο και ως εκ τούτου ο πληθυσμός μειώνεται. Το ερώτημα που τίθεται και απαντάται στο παρόν τεύχος είναι εάν οι θάνατοι που είναι περισσότεροι από τις γεννήσεις στη χώρα μας την τελευταία πενταετία, θα συνεχίσουν να υπερτερούν και στο μέλλον, με αποτέλεσμα το φυσικό ισοζύγιο να παραμένει αρνητικό.

1) Τα φυσικά ισοζύγια στην μεταπολεμική περίοδο

Οι γεννήσεις στη μεταπολεμική περίοδο (1951-2015) παρουσίασαν σημαντικές διακυμάνσεις (μέγιστο 163,0 χιλ. το 1967, ελάχιστο 101 χιλ. το 1998-99 και 92,0 το 2015). Εν αντιθέσει με αυτές, οι θάνατοι αυξάνονται σχεδόν σταθερά (57,5 το 1951, 121,2 χιλ. το 2015). Αν εξετάσουμε αναλυτικότερα πώς εξελίχθηκε ο πληθυσμός μας και οι βασικές δημογραφικές συνιστώσες που προσδιορίζουν το μέγεθος και τη δομή του στη μεταπολεμική περίοδο, δυνάμεθα να διακρίνουμε σχηματικά τέσσερις υποπεριόδους άνισης χρονικής διάρκειας.

Η πρώτη περίοδος, η οποία έχει ως σημείο εκκίνησης το τέλος του εμφυλίου και διαρκεί περίπου μία τριακονταετία, και υψηλά θετικά φυσικά ισοζύγια (γεννήσεις - θάνατοι) που οφείλονται, κυρίως, στο ότι οι γεννήσεις υπερκαλύπτουν τους θανάτους, παρόλο που αυτοί αυξάνονται σταθερά κάθε χρονιά, εξαιτίας της προοδευτικής γήρανσης, της αύξησης, δηλαδή του ειδικού βάρους των ηλικιωμένων στον συνολικό πληθυσμό. Η όποια αύξηση του πληθυσμού κατά την περίοδο αυτή (+ 2 εκατ.) οφείλεται αποκλειστικά στο γεγονός ότι το αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο της περιόδου (έξοδοι - εισοδοι) υπερκαλύπτεται από το θετικότερο φυσικό της ισοζύγιο (γεννήσεις - θάνατοι).

Η δεύτερη περίοδος, είναι μικρότερης διάρκειας. Ξεκινά από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και διαρκεί μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80. Αυτή χαρακτηρίζεται από την ταχύτερη συρρίκνωση των γεννήσεων (148.000 το 1979, 102.000 το 1990), καθώς και την απρόσκοπτη αύξηση των θανάτων (από 82.000 σε 94.000). Η αύξηση του πληθυσμού την δεκαετία αυτή (+0,5 εκατ.) οφείλεται, κυρίως, στο θετικό, αν και προοδευτικά συρρικνωμένο, ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων και δευτερευόντως μόνον στο μεταναστευτικό ισοζύγιο (είσοδοι-έξοδοι) που από αρνητικό κατά την προηγούμενη περίοδο μεταβάλλεται πλέον σε θετικό.

Κατά την τρίτη περίοδο, η οποία διαρκεί από τις αρχές της δεκαετίας του '90 έως και τα τέλη της επόμενης δεκαετίας, η πτώση των γεννήσεων ανακόπτεται προσωρινά (οι γεννήσεις σταθεροποιούνται γύρω από τις 100 χιλιάδες τη δεκαετία του 1990 και αυξάνονται ελαφρώς την επόμενη οκταετία φθάνοντας τις 118 χιλ. τη διετία 2008-09, ενώ οι θάνατοι συνεχίζουν να αυξάνονται απρόσκοπτα, με αποτέλεσμα το φυσικό ισοζύγιο να αφήνει ένα μικρό θετικό πλεόνασμα (λιγότερο από 80.000 συνολικά). Η όποια αύξηση του πληθυσμού την περίοδο αυτή (+1,2 εκατ.) οφείλεται, κυρίως, στην εγκατάσταση στη χώρα μας αλλοδαπών και ελάχιστα στο μικρό θετικό φυσικό ισοζύγιο.

Η τέταρτη περίοδος έχει ως σημείο εκκίνησης τα πρώτα έτη της δεκαετίας που διανύουμε και συμπίπτει με την τρέχουσα οικονομική κρίση. Βασικά της χαρακτηριστικά είναι η εκ νέου μείωση των γεννήσεων τους και η συνεχής αύξηση των θανάτων λόγω της γήρανσης του πληθυσμού (με αποτέλεσμα την εμφάνιση πλέον αυξανόμενων αρνητικών φυσικών ισοζυγίων), καθώς και η ανατροπή των πρότερα θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων. Ο πληθυσμός της Ελλάδας έχει αρχίσει, πλέον, να μειώνεται εξαιτίας του αρνητικού πρόσημου τόσο του φυσικού όσο και του μεταναστευτικού. Όμως, τίθεται ένα βασικό ερώτημα: Τα αρνητικά φυσικά ισοζύγια της τελευταίας περιόδου είναι συγκυριακά αρνητικά ή μήπως οι θάνατοι θα συνεχίσουν να είναι περισσότεροι των γεννήσεων και την επόμενη εικοσαετία, και αν ναι, για ποιόν λόγο;

* Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ, e-mail: bkotz@prd.uth.gr

¹ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, 30/12/2016.

2. Τα φυσικά ισοζύγια μετά το 2015

2.1 Θάνατοι

Όπως έχει προαναφερθεί, οι θάνατοι καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο αυξάνονται σχεδόν σταθερά (Γράφημα 1) παρόλο που έχουμε κερδίσει την τελευταία 65ετία σχεδόν 15 χρόνια ζωής². Αντίφαση;

Προφανώς όχι: Η αύξηση των θανάτων οφείλεται στην προοδευτική γήρανση του πληθυσμού μας, δηλαδή, στην αύξηση του «βάρους» των 65 ετών και άνω (ακόμη δε περισσότερο στην αύξηση των 85 και άνω). Οι μεν 65 και άνω σε απόλυτες τιμές ΠΕΝΤΑΠΛΑΣΙΑΣΘΗΚΑΝ σχεδόν ανάμεσα στο 1951 και το 2015 (και το ποσοστό τους στο συνολικό πληθυσμό από 6,8% αυξήθηκε στο 20,9%), ενώ την ίδια περίοδο, ο αριθμός των 85 και άνω ΔΕΚΑΠΛΑΣΙΑΣΘΗΚΕ και το ειδικό τους βάρος στο εσωτερικό της ομάδας των 65 ετών και άνω υπερ-διπλασιάστηκε -από 5,9% στο 13,4% των 65 ετών και άνω- (Πίνακας 1). Ταυτόχρονα, όλοι ξέρουμε ότι η θνησιμότητα αυξάνεται σημαντικά μετά τα 65 έτη, ταχύτατα δε μετά τα 85 έτη. Έτσι, παρόλο που οι πιθανότητες ζωής μας αυξήθηκαν την τελευταία 65ετία, η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων οδήγησε στην αύξηση του αριθμού των θανάτων που υπερδιπλασιάστηκαν ανάμεσα στην πρώτη μεταπολεμική πενταετία και στην τελευταία αντίστοιχη (2011-2015).

Επομένως, στο ερώτημα για τη μέλλουσα πορεία των θανάτων, η απάντηση είναι σαφής, πόσο μάλλον που τα αναμενόμενα κέρδη ζωής την επόμενη εικοσαετία αναμένεται να επιβραδυνθούν (χωρίς να αποκλείεται και η μικρή πτώση του μέσου όρου ζωής). Για να ανατραπεί η πρότερη τάση αύξησης του αριθμού τους πρέπει να ανακοπεί η αύξηση του αριθμού των 65 ετών και άνω. Όμως, μήπως γνωρίζουμε ήδη πόσοι θα είναι αυτοί την επόμενη εικοσαετία; Η απάντηση είναι καταφατική. Τα άτομα αυτά έχουν ήδη γεννηθεί και ο αριθμός τους τις δύο επόμενες δεκαετίες-με μικρές αποκλίσεις και μόνον³- είναι γνωστός. Με βάση τα πρόσφατα σενάρια που εκπονήθηκαν⁴ ο αριθμός τους θα συνεχίσει να αυξάνεται και μετά το 2015 (Πίνακας 1). Ειδικότερα, οι θάνατοι, αναλόγως των σεναρίων αναμένεται να αυξηθούν, ενώ ο συνολικός πληθυσμός της χώρας μας θα μειωθεί την ίδια περίοδο από 1,34 έως 0,44 εκατ. Κατ' επέκταση, στο αρχικά τιθέμενο ερώτημα μπορούμε να απαντήσουμε με σχετική βεβαιότητα. Ο αναμενόμενος αριθμός θανάτων σε κάθε μία από τις επόμενες τέσσερις πενταετίες θα είναι αυξημένος σε σχέση με αυτόν της πενταετίας 2010-2014 (559 χιλ. συνολικά /112 χιλ. κατά μέσο όρο ετησίως). Ειδικότερα, ο αριθμός τους την επόμενη εικοσαετία (2015-2034) αναμένεται να κυμανθεί -αναλόγως των σεναρίων- από 2,7 έως 2,5 εκατ., έναντι 2,1 εκατ. την εικοσαετία 1995-2014.

Πίνακας 1: Πληθυσμός ατόμων 65+ και 85+ (1951/2015/ 2020, 2025....., 2050)

		Συνολικός πληθυσμός	Πληθυσμός 65+	% του συνολικού πληθυσμού	Πληθυσμός 85+	% του συνολικού πληθυσμού	85+, % των 65+
	1951 (Απογραφή)	7629,7	522,4	6,8	30,8	0,4	5,9
	1/2015	10858,0	2269,1	20,9	303,2	2,8	13,4
Σενάριο 1	01/01/2035	10128,1	2812,9	27,8	455,9	4,5	16,2
Σενάριο 2	01/01/2035	10414,6	2828,7	27,2	458	4,4	16,2
Σενάριο 3	01/01/2035	9514,5	2654,3	27,9	391,3	4,1	14,7
Σενάριο 4	01/01/2035	9788,5	2669,4	27,3	393,1	4,0	14,7
Σενάριο 5	01/01/2035	9523,2	2659,6	27,9	391	4,1	14,7
Σενάριο 6	01/01/2035	9805,5	2674,7	27,3	392,8	4,0	14,7

2.2 Γεννήσεις

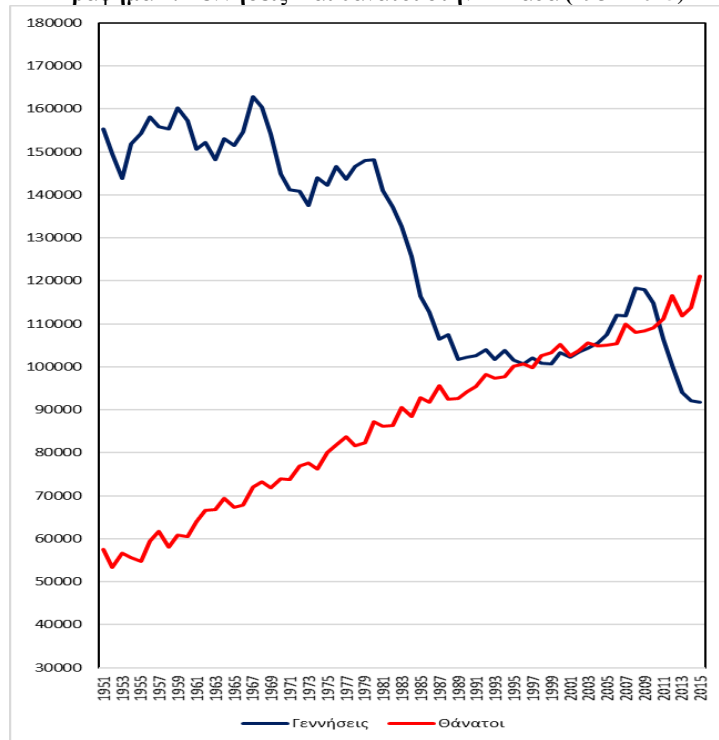
Έχει προαναφερθεί ότι οι γεννήσεις την τελευταία 65ετία, σε αντίθεση με τους θανάτους, χαρακτηρίζονται από σημαντικές αυξομειώσεις (Γράφημα 1). Οι αυξομειώσεις αυτές οφείλονται αφενός μεν στη μεταβολή του πλήθους των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (> 95% των γεννήσεων προέρχεται από γυναίκες ηλικίας 20-44 ετών), αφετέρου δε στις μεταβολές α) της τελικής γονιμότητας των γυναικών που φέρνουν στον κόσμο τα παιδιά τους κάθε χρονιά σε διαφορετική ηλικία και β) του ημερολογίου τους, δηλαδή της μέσης ηλικίας στην τεκνογονία. Στο σημείο αυτό, οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι οι γυναίκες που γεννήθηκαν λίγο πριν τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (γύρω από το 1935) έφεραν στον κόσμο λίγα περισσότερα από 2 παιδιά σε μέση ηλικία > 28 έτη, όσες γεννήθηκαν μία εικοσαετία αργότερα (γύρω από το 1955) έκαναν περίπου 2 παιδιά κατά μέσο όρο σε σαφώς μικρότερη ηλικία (<26 έτη), ενώ οι νεότερες (αυτές που γεννήθηκαν γύρω από το 1975) έκαναν περίπου 1,55 παιδιά σε μέση ηλικία >30 έτη. Όμως, οι γεννήσεις της μετά το 1960 περιόδου προήλθαν, κυρίως, από τις γυναίκες που γεννήθηκαν > 1935, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την αύξηση μέχρι τις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας του αριθμού τους και την προοδευτική μείωση του αριθμού των παιδιών τους. Οι γυναίκες όμως που γεννήθηκαν μετρά το 1935 διαφοροποιούνται ταυτόχρονα ως προς την ηλικία που φέρνουν τα παιδιά τους στον κόσμο, καθώς όσες γεννήθηκαν ανάμεσα στο 1935 και το 1955 έκαναν τα παιδιά τους όλο και σε μικρότερη ηλικία, ενώ αυτές που γεννήθηκαν > 1935 σε όλο και σε μεγαλύτερη.

²Την δεκαετία του '50 η μέση προσδοκώμενη ζωή στη γέννηση ήταν 63,5 έτη για τους άνδρες και 66,5 για τις γυναίκες, ενώ τα τελευταία χρόνια ανέρχεται σε 78,5 και 83,5 έτη αντίστοιχα.

³Οι αποκλίσεις αυτές οφείλονται, κυρίως, στη μετανάστευση και στα σενάρια που υιοθετούνται στις προβολές πληθυσμού για την επόμενη εικοσαετία.

⁴Πρόκειται για μελέτη που εκπονήθηκε στο Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (<http://www.demography-lab.prd.uth.gr/About-gr.asp>) για τον ιδιωτικό ανεξάρτητο ερευνητικό οργανισμό [διαΝΕΟσις/διαΝΕΟσις](http://www.dianecsis.org/research/demography). Αναλυτικότερα, βλ. http://www.demography-lab.prd.uth.gr/TheReports/FINAL_REPORT.pdf και <http://www.dianecsis.org/research/demography>.

Γράφημα 1: Γεννήσεις και θάνατοι στην Ελλάδα (1951-2015)

Με δεδομένο ότι: α) η τάση για αύξηση της μέσης ηλικίας στην τεκνογονία δεν αναμένεται να ανατραπεί σύντομα (το πιθανότερο είναι, με δεδομένη την παράταση της κρίσης, η μέση ηλικία να συνεχίσει να αυξάνεται σε μια πρώτη περίοδο για να σταθεροποιηθεί σε μια δεύτερη) και β) ο τελικός αριθμός παιδιών που θα φέρουν στον κόσμο οι γυναίκες που γεννήθηκαν μετά το 1975 δεν αναμένεται να μεταβληθεί σημαντικά (θα κυμανθεί πιθανότατα γύρω από τα 1,5 παιδιά γυναίκα). **Ο αριθμός των γεννήσεων τις δυο επόμενες δεκαετίες θα εξαρτηθεί, κυρίως, από τις μεταβολές του πλήθους των γυναικών 15-49 ετών, ιδιαίτερα δε ακόμη από τις μεταβολές του αριθμού των γυναικών 20-44 ετών.** Με βάση τα προαναφερθέντα δυνάμεθα να απαντήσουμε και στο δεύτερο ερώτημα (πώς θα εξελιχθούν στο μέλλον οι γεννήσεις). Το πλήθος των γυναικών 20-44 ετών για την επόμενη εικοσαετία είναι κατά το μάλλον ή ήττον γνωστό⁵, καθώς οι γυναίκες αυτές έχουν όλες σχεδόν ήδη γεννηθεί. Με βάση τα σενάρια που εκπονήσαμε πρόσφατα, ο πληθυσμός τους θα συνεχίσει να μειώνεται μέχρι το 2035, η μείωση δε αυτή θα κυμαίνεται ανάμεσα στην 01/01/2015 και την 31/12/2034, αναλόγως των σεναρίων από 440 χιλ. έως 1.3 εκατ. (Πίνακας 2). **Κατ' επέκταση, στο αρχικά τιθέμενο ερώτημα μπορούμε να απαντήσουμε με σχετική βεβαιότητα. Ο αναμενόμενος αριθμός γεννήσεων σε κάθε μία από τις επόμενες τέσσερις πενταετίες θα είναι μειωμένος σε σχέση με αυτόν της πενταετίας 2010-2014 (507 χιλ. συνολικά /101,5 χιλ. κατά μέσο όρο ετησίως). Εκτιμάται δε ότι οι γεννήσεις θα κυμανθούν για το σύνολο της επόμενης εικοσαετίας, αναλόγως των σεναρίων, από 1,7 (μέγιστο) έως 1,4 εκατ. (ελάχιστο), έναντι 2,1 εκατομμυρίων γεννήσεων την εικοσαετία 1995-2014.**

2.3 Γεννήσεις-θάνατοι την περίοδο 2015-2035

Έχοντας εκτιμήσει τόσο τις γεννήσεις όσο και τους θανάτους της επόμενης εικοσαετίας, δυνάμεθα να υπολογίσουμε και τα φυσικά ισοζύγια για την επόμενη εικοσαετία (01/01/2015-30/12/2034) τα οποία, ανεξαρτήτως σεναρίων, **προφανώς θα είναι αρνητικά** κυμαινόμενα από -842 χιλ. (ελάχιστο) έως -1265 χιλ. (μέγιστο). Εκ των προαναφερθέντων είναι προφανές ότι ο πληθυσμός της χώρας μας αναμένεται να μειωθεί μέχρι το 2035 εκτός και αν οι εισοδοί την επόμενη εικοσαετία υπερκαλύψουν τις εξόδους (στη περίπτωση δηλαδή που το μεταναστευτικό ισοζύγιο είναι θετικότατο), «αμβλύνοντας» με αυτόν τον τρόπο τις επιπτώσεις στον συνολικό πληθυσμό των αρνητικών φυσικών ισοζυγίων. Σε τέσσερα από τα έξι σενάρια προβολών που δημιουργήσαμε⁶ (Σενάρια 1, 2, 4 και 6) υιοθετήσαμε υποθέσεις που οδηγούν σε θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια. Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση αυτή, ο αναμενόμενος πληθυσμός το 2035 θα είναι μικρότερος αυτού του 2015, καθώς τα εκτιμώμενα θετικά ισοζύγια εισόδων-εξόδων δεν είναι δυνατόν υπερσκελίσουν τα ιδιαίτερα αρνητικά φυσικά ισοζύγια (γεννήσεις -θάνατοι) της επόμενης εικοσαετίας.

⁵Οι όποιες διαφοροποιήσεις οφείλονται, κυρίως, στη μετανάστευση και στα σενάρια που υιοθετούνται στις προβολές πληθυσμού για την επόμενη εικοσαετία.

⁶Οι υποθέσεις εργασίας των προβολών μας εκτίθενται αναλυτικά σε δύο εκθέσεις (Ο πληθυσμός της Ελλάδας στον ορίζοντα του 2050, προβολή του μόνιμου πληθυσμού, του πληθυσμού στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης και του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Δεύτερη Έκθεση, μεθοδολογία και αποτελέσματα 72 σ. + Παραρτήματα., Μάιος 2016 και Τελική έκθεση, 57σ. + Παραρτήματα, Ιούνιος 2016 (http://www.demography-lab.prd.uth.gr/TheReports/FINAL_REPORT.pdf

και http://www.demography-lab.prd.uth.gr/TheReports/SECOND_REPORT.pdf

Πίνακας 2: Πληθυσμός (σε χιλιάδες) των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (20-44 ετών) ανά πενταετίες την περίοδο 1965-2015 (παρελθόν) και αναμενόμενος πληθυσμός των γυναικών ιδίων ηλικιακών ομάδων το 2015-2035 ανά σενάριο

								Σενάριο 1					Σενάριο 2					Σενάριο 3				
	1965	1975	1985	1990	1995	2010	2015	2020	2025	2030	2035	Δ 2015-2035	2020	2025	2030	2035	Δ 2015-2035	2020	2025	2030	2035	Δ 2015-2035
20-44	1621	1548	1651,8	1760,1	1894,4	1962,1	1781,2	1639,3	1501	1416,8	1375,8	-405	1648,1	1523,7	1452,8	1422,7	-358	1622,5	1468	1371,8	1319,1	-462
20-44	91	86,9	92,7	98,8	106,4	110,2	100	92	84,3	79,5	77,2		92,5	85,5	81,6	79,9		91,1	82,4	77	74,1	
								Σενάριο 4					Σενάριο 5					Σενάριο 6				
	1965	1975	1985	1990	1995	2010	2015	2020	2025	2030	2035	Δ 2015-2035	2020	2025	2030	2035	Δ 2015-2035	2020	2025	2030	2035	Δ 2015-2035
20-44	1621	1548	1651,8	1760,1	1894,4	1962,1	1781,2	1631,3	1490,6	1407,8	1365,9	-415	1622,8	1468,9	1373,3	1321,1	-460	1631,6	1492	1409,3	1368	-413
20-44	91	86,9	92,7	98,8	106,4	110,2	100	91,6	83,7	79	76,7		91,1	82,5	77,1	74,2		91,6	83,7	79,1	76,8	